

I GLÄDJE OCH SORG

I GLÄDJE OCH SORG

FATABUREN 1995

I GLÄDJE OCH SORG

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

FATABUREN 1995

FATABUREN 1995

ISBN 91 7108 375 8

ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Ebbe Schön

Bildredaktör Åsa Thorbeck

Layout Börje Reinhold

Omslag Lena Lindqvist

Teknisk redaktör Berit Nordin

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om inte annat anges. I de fall fotografens namn inte uppges är denna okänd

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey

Omslag: VM-guld i ishockey 1992. Tre Kronors hemkomst firas på Sergels torg.

Foto Sven-Erik Sjöberg/Pressens Bild.

Främre pärmens insida: Midsommar i Rättvik 1990. Foto Lars Tunbjörk.

Bakre pärmens insida: Vuxendop i Löttorp, Öland 1987. Foto Lars Tunbjörk.

Baksida: Spettekaka. Foto Kerstin Bernhard för Sv. Telegrambyrån ca 1960.

Tryckt hos MediaPrint Uddevalla AB, Uddevalla 1994

SÅ LÄNGE SEDAN – SÅ NYSS

Skans Torsten Nilsson

I min hemby, Skansbacken i Nås socken, Dalarna, fanns det när jag var barn drygt 30 bondgårdar med kreatur. I dag – 60 år senare – finns i hela byn icke ett levande kräk i en enda lagård eller ett enda stall. Inte ens en hushållsgris.

Jodå – byggnaderna finns kvar, i alla fall de flesta. Och de allra flesta av gårdarna är befolkade, några få dock endast sommartid. För en flyktig blick tycks inte några drastiska förändringar ha ägt rum i byn på mången god dag. Men låt oss titta litet närmare på hur livet i vardag och helgdag förändrats under den senaste mansåldern i en by som jag bestämt tror är ganska representativ i väsentliga avseenden för betydande delar av den svenska landsbygden.

På 60 år har min hemsockens invånarantal halverats – från 1 600 till 800. Och så har vi givetvis slagits ihop med några grannsocknar till en storkommun, med en centralort som ligger 25 km bort. Fast min by är socknens största är den numer glest befolkad. Med en befolkningspyramid som vänts rätt upp och ned. I min barndom var barnen många och de riktigt gamla få – nu är det precis tvärt om.

I flera avseenden levde man ända till efter andra världskriget ett mycket gammaldagspräglat liv. Hemma hos mig var vi som mest sju barn och vi hade två sovrum. Riktigt kalla vintrar packade hela familjen, för värmens skull, ihop sig i det ena. Värmekälla var kakelugnar. Pigan i kökssoffan fick försöka hålla värmen med att ha spisen i gång.

Sommartid var livet lättare. Vi har, som många andra i byn, ett särskilt sovrum i en av uthuslängorna, den så kallade stestugan, som till och med har en anslutande liten kammare. Stestugan har

*När första sonen döptes var det stor högtid. Som familjetradition används hans dopdräkt ännu av barnbarnsbarnen till föräldrarna på bilden.
Foto Ateljé Linnman 1919.*

trossbotten och en mycket gammalmodig väggfast säng och annan fast inredning, dock ingen eldstad. I stestugan sov vi bröder gärna från tidiga tonår och uppåt. Den här utesovartraditionen var allmän.

I detta sammanhang skulle jag gärna vilja nämna, att jag som etnologistuderande fick lära mig att nattfrieriseden i landet dog ut ungefär vid sekelskiftet. Sicken tur vi hade, som inte hade vetenskap om detta när vi var unga!

Bygata, Skansbacken, Nås sock-en. Till höger ser man Bergens Lars Perssons gård. Numera är den här gården nästan totalt försvunnen. Resterna av går-den ägs av en "stockholmare" som sommarnöje. En enda rik-tigt fin gård finns kvar i byg-den, hembydsgården Liss-kvarn gården från 1700-talet. Foto S. Svensson 1926.

Redan 1936 förbättrades bostadsstandarden hemma: ett rum i övervåningen, som stått oinrett sedan huset byggdes 1848 (en s.k. nystuga), inreddes till sovrum (och studierum) för gårdens söner. Och eftersom vår första radioapparat inköptes vid den här tiden och fick sin plats här, kallas detta rum "radiatorummet". Samma rumsbenämning finns på flera håll i trakten – troligen var radion egentligen mer omvälvande här än teven blev en gång.

Centralvärme installerade vi samtidigt med att radiatorummet inreddes. Men det dröjde ända till 50-talets första år innan vattenbärningen från brunnen var förbi tack vare en hydroforanläggning, samtidigt som ett privat diskvattenavlopp kom till. När det kommunala vatten- och avloppssystemet togs i bruk 1953 kunde vi lägga oss till med både WC och badrum. Men alla dessa innovationer betydde ju inte nödvändigtvis några större karaktärsförändringar i byns liv.

På min äldsta systers (längst bak) konfirmationsdag, pingstafton 1931, var all lek utesluten. En utflykt ut i naturen och en stilla kaffestund med en grannfamilj var tillåten. Grannasfar var skomakare och amatörfotograf. Av barnen på denna bild blev ingen kvar i byn. Foto C. A. Forsberg och Thorbjörn.

Dagarnas rytm var delvis annorlunda förr mot nu. Det var naturligt att gå ur sängen vid femtiden och gå till sängs vid åttatiden. Matordningen var helt given: kaffe med bröd att börja dagen med; frukost ca kl 7 – havregrynsgröt med något salt till smörgåsen; halv 11-kaffe; middag (dagens huvudmål) halv 1; eftermiddagskaffe halv 4; kvällsgröt halv 7 (rågmjölsgör med lingonmos). Tids-schemat har nog hållit sig ganska oförändrat ända tills i dag, utom vad morgon och kväll beträffar. Få stiger upp i vad som nu kallas svinotta, och mången sliter sig inte så lätt från kvällsteven. Annars är hållpunkterna oförändrade från förr.

Att man helt lämnat självhushållet gör naturligtvis stor skillnad i mathållningen. På femtio år har man här helt ömsat livsvillkor och handlar nu i affären vad man en gång själv producerade: mjölk, smör, bröd, kött, fläsk... Ja, inte alldeles helt. Mången håller egen köksträdgård och odlar egen potatis. Mången jagar också och bidrar med kött till hushållet – främst då älgkött. Och sko-

När mina föräldrar gifte sig 1916 nyinredde de ett av gårdens rum i tidstypisk nationalromantisk anda. På bilden Skans Victoria Airey midsommarafton 1993. Foto Skans Torsten Nilsson.

gens bär har alltfört en viktig roll att spela, liksom fisket har för många. Men visst har mathushållningen revolutionerats. Urbaniserats intill oigenkännlighet.

Många av gårdarna i byn har två boningshus – det mindre placerat litet åt sidan i förhållande till det större och kallat "andra stugan" (eg. "ar stugo"). Traditionellt var det där som gammelfolket bodde. Hos oss hade andra stugan dels ett kök/sovrums/dagligrum, dels ett större rum – bagarstuga/snickarverkstad.

En gång om året eldades den stora bakugnen varm och gårdens

Dalarne.

Nås kyrka och prostgård.

*Nås kyrka och prostgård.
Vykort ur Stockholms Tidning-
ens samling, Nordiska museet.*

årsbehov av knäckebröd producerades under sakkunnig ledning av byns specialist på detta i egentligaste mening livsviktiga område, Hanises Britta. Varför, vet jag inte, men att husbehovsbakningen av "hårt bröd" i byn i allmänhet upphörde så tidigt som runt 1930, det vet jag.

Något gammalt folk som bor "på undantag" i gårdarnas andra stuga finns givetvis inte längre. Alldeles tvärtom: vanligtvis står denna byggnad nu i upprustat skick ständigt redo att hysa gårdens unga folk, när de kommer hem för ett kortare eller längre besök från sina fjärran orter. Då bryts den vardagliga tystnaden runt gården av unga stämmor – ofta bärande fram språkmelodi och vokabulär som kan låta främmande för gammalfolkets öron.

Ännu på 40-talet talade de allra flesta av socknens "infödda" invånare socknens egen dialekt – eller "mål". I folkskolan hade många det kämpigt att följa sin lärares anvisningar att "tala svenska" under lektionstid. På rasterna talades enbart mål.

I dag tar målet mindre och mindre plats i de yngre generationernas tal. På gott och ont. Mest på gott kan säkert den döma, som själv erfarit hur det känns att mobbas för särlingskap på språksidan. Mest på ont tycker den, som är gammal nog att vara trygg i sin tvåspråkighet och bemästrar både målet och normalsvenskan.

I fråga om socknens "lore" kommer den sviktande målkunskapen nog att bli förödande – är kanske så i viss mån redan. Så här ligger det till: Det finns en mycket rik flora av berättelser, sanna och icke sanna, om verkliga personer i socknen (samt i grannsocknarna), levande nu eller upp till tre–fyra generationer bakåt, om händelser, om repliker, om platser. Alla dessa berättelser är (eller var) välkända av alla. I alla sorters samtal refererar man till dessa berättelser, gemenligen genom direktcitat av någon agerande i den ifrågavarande berättelsen. Säg till exempel att man är i den situationen att den ene skall tacka den andre för en tjänst. Beroende på omständigheterna kan det då låta så här: "Tack ska du ha!" – "Jo, du ska mest ha tack, du!"; eller "Tack ska du ha!" – "Hä e je sôm ska tacka!"; eller "Tack för du a blåst!" – Envar, åtminstone alla över 50, vet då exakt tacksamhetens tyngd – eftersom den långa historien bakom respektive citat är välbekant.

Av gamla seder och föreställningar förknippade med årets och människolivets gång och växlingar lever en del ett friskt liv i dagens verklighet, andra återfinns endast i det bräckliga arkiv som utgör människors minne. Något litet av båda slagen skall här beröras.

Den sorts uppvaktning som ett blivande brudpar blev/blir föremål för – envar i sin hemby – i samband med första lysningsdagen – vanligen kallad "kryckeståt" – finns/fanns under varierande form och beteckning i åtskilliga delar av vårt land. I min hemtrakt talar vi om kryckdragning, och dess förlopp är i princip detsamma nu som för längesen.

Ryktesvägen vet byn väl när första lysningssöndagen timar, och i god tid har manfolket kommit överens om var man skall samlas dagen före, vid middagstid, för att ta kryckorna. Alltid håller man sig till bolagsmark. Ett par dussin man brukar vara engagerade i operationen, grannar och vänner, de flesta cyklande, och åtskilliga utrustade med de redskap det förestående skogsbruket kräver.

Nu gäller det först att välja ut två passande träd, en gran (för bruden) och en tall (för brudgummen). Långa, smala, raka, välväxta. Efter fällningen kvistas träden utom i toppändan, där tre

yxskafslängder sparas. Resten barkas också, mycket omsorgsfullt, och sen återstår att frakta trädparet till brudens eller brudgummens hem.

För transporten nyttjas ett flaklöst hästanspönt vagnsrede, på vilket träden fastkedjas bredvid varandra med någon meters mellanrum. En bräda framtill, på tvärs mellan stammarna, ger plats dels för körsvennen, dels för spelmannen, som vanligtvis trakterar dragspel. Bakom ekipaget formerar sig hela karavanen av cyklister och så brakar man iväg i rask takt, med livlig musik och icke utan glada tjoanden vid intåget i byn. Dock far man inte ända fram till målet. Innan man kommit inom synhåll dit man är på väg sker halt och omlastning. Ty sista stycket fraktas kryckorna på de uppvaktandes axlar, med spelmannen sittandes längst fram vid rotändarna. Och vid den här ståtliga processionen är det socknens egen brudmarsch som gäller.

Vid framkomsten möter giftasparet på farstutrappen, kryckorna lastas försiktigt ner på bockar och uppvaktningen formerar en gratulationskö – var och en handhälsar på och gratulerar det unga paret. Samt manas in i stugan för att dricka kaffe med alla tillbehör. Några tal förekommer ej, men en mycket glad samvaro är för handen – där berättas historier och munhuggs med glatt humör.

Så småningom sätter man igång med resandet av kryckorna, en på vardera sidan om förstutrappen. De skall stå på samma sätt som brudparet kommer ut ur kyrkan, det vill säga vänd mot stugan ser man tallen till höger och granen till vänster. Före resningen har man kapat av stammarna så att kryckornas inbördes längdförhållande motsvarar brudparets.

En innovation i seden infördes för cirka 25 år sedan. Av ena kryckans avsågade ändstump tillyxas ett brödkavleliknande trästycke med handtag men med avfasade sidor. På denna tingest får de uppvaktande skriva sina namn och denna "gästkavle" bevaras som ett minne av den glada tilldragelsen.

När kryckorna står där de skall (tills efter bröllopet) skiljs man åt för att om kvällen träffas igen för akt två: logdansen. Då är man uppklädd – hittills har man, av lätt insedda skäl, varit vardagsklädd.

Vid logdansen är det återigen förtäring, såväl våt som torr. Dansen pågår traditionellt till morgonen. Ännu för 50 år sen kunde man på kryckdragningsdansen få uppleva stabbdans. Som exekveras enligt följande:

Mitt under dansen rullas en präktig huggkubbe – "stabba" – in

*Staffanssångare i Skansbacken
1919. Ungherrarna på bilden
blev alla kvar i byn till sin död.
Foto Thors Erik.*

på dansgolvet. Några karlar hivar upp ett dansande par på stabban, och de har att dansa där en stund, varpå de belönas med en sup brännvin innan de slipper lös. Sen ropas "stabban e tom" – och ett nytt par hivas raskt upp. Givetvis är det särskilt kärt att på stabban sammanföra ungdomar, som man vet har "ett gott öga" till varann. Jodå – det fanns dom som sprang sin väg när "stabban e tom" brölades.

Förr skulle kryckorna efter nedtagandet användas att göra en stege av. Men numera har vi också hemma gått in i lättmetallåldern.

Nordiska museet har ett foto som obönhörligen dyker upp i varenda utställning som museet ordnar kring gamla svenska folkliga seder. Fotot är taget i min hemby år 1919 av Thors Erik och visar en grupp Staffans-sångare i full mundering. Trots att en del

av ledamöterna är maskerade är det ingen svårighet att identifiera hela gänget. Vad man då upptäcker är att allihop är över 20 år, således fullt vuxna.

Annat var det när vi, ett halvdussin kamrater, ett och ett halvt decennium senare satte upp ett stjärngossegång i byn – ingen av oss var ens över 15. Det var Mats Ernst, som skaffade fram Staffans-stjärnan (en gammal) och det var också han som vidtalade den (i våra ögon) gamla Tysk Karin att vara vår lärarinna i ämnet Staffans-sång. Hur det kom sig att hon var så kunnig härutinnan vet jag ej.

I Tysk Karins kök samlades alltså det här unga pojkgänget flera gånger under förvintern för att öva. Karin sjöng före och vi repeterade. Tills Karin tyckte att hon kunde godkänna oss. En snäll men mycket noggrann lärare.

Huvudnumret var givet: Staffans-visan. "Stjärnan" har ju fyra illuminerade bilder ur Staffans liv, och när man sjunger till exempel första versens "han vattnar sina fålar fem" så ser man Staffan vid brunnsvindan. Det är därför varje strof slutar med raden "det ser vi nu så gärna".

"Goder afton, goder afton" var förstås entré-sång. Och avslutningsvis hade vi naturligtvis "en Judas, som bär våran pung. Ack kära goda vänner, giv Judas en slant; hav tack, god natt." Men innan dess hade också tiggeriet blommat fritt i "Kära mor i spisen, låt oss få smaka grisen – kära far i huset, låt oss få smaka ruset" – önskemål adekvata för gänget på Thors Eriks foto men knappast för vår unga grupp. Men under vår kringvandring i byn denna annandagskväll fylldes vår Judas kont med allehanda godsaker, som vi sen gemensamt festade upp.

Så vitt jag vet, var detta sista gången någon sjöng Staffans-sången på allvar i byn. För allvar var det. Åtminstone för oss som sjöng.

Sista gången den andra stjärnformen, trettondagsstjärnan, gick runt i byn var på 50-talet, då några företagsamma skolbarn tagit upp denna gamla sed. 1956 samlade man på så sätt in pengar för Ungern. Året efter slocknade även denna stjärna för gott.

Ur det vimmel av traditionella bruk som i övrigt hör ihop med jultiden skall här endast några få kort beröras.

Förr var det en ganska omfattande avverkning av unga vackra granar, som ägde rum före jul. Alla boningshusens ingångar klädde in med granar – hemma hos oss till exempel sex granar runt

verandan, två vid köksingången och fyra vid andra stugan. Dessbättre har detta skogsödande i princip numer upphört, och man nöjer sig med den obligatoriska inomhusgranen. Emellertid kom utomhusgranarna väl till pass som virke till valborgsmäsoeldarna.

Julottan börjar i min hemsocken klockan fem och i julottan gick alla. Utom en i varje gård. Denne – vanligtvis ett äldre barn – hade att vakta att inte vådeld uppstod. Det var nämligen brukligt, att i fönstren skulle om juldagsmorgonen brinna levande ljus – ett i varje fönsterluft. Åtminstone i de fönster som vette mot grannarna. Sen kom ju de elektriska ljusarrangemangen och eldsvåderisken undanröjdes.

På senare tid – det vill säga för en 25 år sen – har en ny ljussed introducerats. Längs byvägarna tänds på julnatten långa rader av marschaller – deras lågor ger en utomordentlig effekt i vintermörkret. Marschallerna är hemgjorda – brännämnet är huvudsakligen dieselolja och trassel, utportionerat i begagnade konservburkar. Denna illumination sker helt på privat initiativ och bekostnad. Ett uttryck för känslan av bysamhörighet kan man väl få tycka.

I mitt hem hade vi kvar en gammaldags sed: Julbordet hos oss dukades inte av till julnatten utan stod dukat till juldagens morgon. Och det var, uttryckligen, med tanke på gårdens bortgångna. Som barn fann man inte denna sed på minsta sätt skrämmande utan alldeles naturlig.

En julsed som tillhör en tid före min men som lever i den muntliga familjetraditionen är såkakeseden. Själv har jag fått den av min mor, som fått den från min farmor. Mor kom till gården 1916. Då var seden redan forntid.

Låt oss börja med den för all världens etnologer så välkända "sista kärven". Man sparade och tog särskilt väl vara på sädesfältets sista kärvar – för i dem fanns slutligen hela åkerns växtkraft samlad. Av det mjöl man malde av kornet i dessa sista kärvar bakades så den så kallade såkakan. Den var rund, ett par, tre tum tjock och cirka en fot i diameter. Den var rikt dekorerad på ovansidan med S-formade figurer och snurror i samma deg, inte olikt ett antal av nutidens lussebullar.

Såkakan bakades till jul och tronade mitt på julbordet – dock endast som en högst aktad dekoration. Efter jul förvarades den i en mjöllår i mjölnhårbret ända fram till våren.

*Utsikten idag från byns gamla
plats för valborgsmässoelden.
Foto Skans Victoria Airey.*

När vårplöjningen skulle börja tog husmor såkakan med sig till åkern och lät plogristen, när den allra första fåran drogs upp, skära kakan i två delar. Som hon bar hem och själv ytterligare delade upp och såg till att alla kräk i lagårn fick en smakbit därav.

Nu på 90-talet förvarar vi tidens moderna slätterredskap, strimmern, liggande ovanpå mjöllåarna i mjölhärbret. Varje sommar, när jag hämtar ut strimmern för den första slätterdagen, brukar jag komma på mig med att tänka på gångna dagars såkakor.

Från tidigt 1920-tal finns en bra historia om valborgsmässobålet i byn. På den tiden hade varje by sitt eget bål – sin egen ”kuv”, som det heter. Kuven lades ju så högt som möjligt, helst på en bergknalle, för att kunna skådas vida omkring.

Det var byns unga män som hade ansvar för kuven. Särskilt viktigt var att den blev så stor som möjligt. Det var en årlig tävling barna emellan om att ha den präktigaste kuven, den till volymen

största, den som brann längst, syntes längst och så vidare. Till kuven släpades bland annat alla förbrukade julgranar i trakten – det kunde röra sig om hundratals.

Den här gången måste ambitionen ha skenat en bit för långt. Några få dagar före Valborg utlät sig någon om byns kuv att den var för klen och växte för långsamt. Samt föreslog att man skulle hämta hästar och don hemifrån och ta till en smärre avverkning på bolagsskogen för att få litet stuns på kuven. Sagt och gjort: Nu var det snart inte bara torra före detta julgranar som samlades, utan ganska rejäla nyfällda granar i lass efter lass. Det året var byn obestridd champion i socknens valborgsmässoeldar.

Efterräkningen kunde ha blivit ganska otäck. En bolagets nitiske skogvaktare hade ganska snart inspekterat den åverkan skogen utsatts för och konstaterat bolagets förlust om 128 granar. Han hade larmat fjärdingsmannen för utredning av detta vildsinta tilltag, och det surrade i socknen om stämning och tingssak och skadestånd.

Lyckligtvis, för ungdomarna, gästades bolaget i socknen just då av en bolagets tjänsteman av hög dignitet, en flottningschef, som fick höra talas om affären. Han sökte upp den uppretade skogvaktaren och bad honom kalmera sig. Han borde betänka, menade flottningschefen, att det här rörde sig om en urgammal företeelse med djup folklig förankring. Bland annat refererade han till forna tiders vårdkassystem. Klokt vore, inte minst för bolagets anseende, betonade han, att icke vidare röra i denna saken. Och motvilligt lät skogvaktaren udda vara jämnt och inga vidare åtgärder vidtogs.

Ett speciellt drag hos valborgsmässoeldandet förr var att innan kuven antändes, så brändes som en sorts förrätt en gammal tjär-tunna, som fästs vid en mycket hög stång.

Så småningom blev valborgseldarna en skolbarnens angelägenhet i byarna och numer, i avfolkningens och rationaliseringens tid, samlas hela socknen kring en gemensam valborgseld nere på slätten, vid älvstranden, strax intill kyrkan. I hembygdsföreningens och kyrkans gemensamma regi samlas man först i kyrkan, där våren hälsas genom tal (av ordföranden i hembygdsföreningen) och sång (av hembygdskören). Sen samlas man runt bålet och skådar det ståtliga fyrverkeri som avskjuts på andra älvstranden och som vi alla bidragit till genom insamling i socknens affärer. – Prydligt, välordnat och ytterst civiliserat. Långt fjärran från vilda övertramp.

"I bygdens liv var förr i tiden yrkesfotografen en viktig krönikör... Han avbildade sockenborna när de döptes och konfirmerades, han fanns till hands vid skolorslutningar, bröllop, 50-årsdagar och silverbröllop – och innan kistlocken skruvades på förevigade han människors anletsdrag en sista gång. L.O. Åkerman tog under åren många sådana bilder av Limabygdens folk i glädje och sorg" (Rune Hassner i "Lima bortom mannaminne"). Foto L.O. Åkerman (1861–1935).

Ett av de klaraste minnen jag har från min tidiga barndom hör ihop med ett dödsfall. Våra närmaste grannar vid den här tiden var två systrar, Lina och Sabina, båda i ganska hög ålder. Och Sabina var allvarligt sjuk och sängliggande.

Vår gård ligger litet högre än den här granngården, så från vår förstutrapp ser man litet nedåt mot den ganska sumpiga kohage, som då låg nedanför grannens hus.

En kväll, just i skymningen, kallade far ut oss på farstubron – det var något viktigt han ville visa oss. Och där stod vi sen allihop alldeles tysta och såg hur en liten ljuslåga långsamt kom vandrande upp från hagen, på någon meters höjd över marken, som det tycktes, och långsamt, långsamt upp mot grannens hus. Där blev ljuslågan plötsligt borta och far bröt tystnaden med att med allvarlig och låg röst konstatera: "Nu dog Sabina".

Det visade sig senare att just så var det. Sabina lämnade detta jordiska livet just den stunden då vi stod och såg "fegluset" slockna.

För far var detta begrepp "feg" ingenting egendomligt. Han förklarade, att när man var dödssjuk låg man "i fegda", och då blev omgivningen särskilt uppmärksam ("var") på tecken, som kunde tyda på, att livsslutet nalkades för vederbörande. Själv hade han sett fegljus flera gånger tidigare.

Längre fram lärde jag att man om små barn, som var överdrivet tysta och änglalika, kunde viska med ängslan att hon eller han möjligen vore feg. Vilket i så fall skulle betyda, att barnet snart skulle dö.

Grannens kohage är nu sedan länge utdikad och torrlagd. Den nuvarande grannen är en ung och rask engelsman, framgångsrik hydraulik-ingenjör, som nere i hagen byggt ett rejält tilltaget garage för sina två bilar och en verkstad för att på lediga stunder kunna meka med sin flygmoped, som han då och då far i vädret med för att lära känna sin nya hembygd. Och det enda extraljus som numer vandrar genom hagen kommer då och då från Tims Porsche.

År 1995 vore det svårt att märka någon större skillnad på en begravning i min hemsocken och samma tilldragelse var som helst i landet. Däremot är skillnaden påfallande mellan en begravning nu och en för 50–60 år sen.

Normalt slutade man sina dagar i sitt hem. Första tecknet utåt på dödsfallet var, att sjukrummets fönster på insidan kläddes med lakan.

För att göra den döde i ordning för kistan söktes gärna biträde av en förfaren bygranne – givetvis en kvinna. Idealet i fråga om klädsel sägs för den döda kvinnan ha varit att bära bröllopsärken och för mannen bröllopsskjortan – men om idealet följdes så ofta är väl osäkert. En sak är säkrare: få äldre torde förr (och intill nutid) ha lagts i sin kista utan att ha på fötterna ett par varma vita hemstickade yllesockor, i god tid iordninggjorda.

I alla gamla gårdar finns i uthusen ett rum, som används/har använts för förvaring av klädespersedlar. Funktionen gör att detta rum – klädeshärbret benämnt – är särskilt välhållt. Det var där man stod lik, som termen lyder.

Rummet tömdes på allt löst innehåll och städades ordentligt samt dekorerades – sommartid med björkar i hörnen, vintertid med granar. Mitt i rummet placerades så den öppna kistan på ett par bockar. Där vilade nu den döde under sin sista tid på gården,

besökt då och då av sin familj, släkt, vänner och grannar.

Seden var ju den, att man skulle bidra till begravningen med förning – bakverk, grädde, olika mat- eller dryckesvaror. Och när man några dagar före begravningen gick till sorgehuset för att lämna sitt bidrag, fick man en försynt inbjudan att få se den döde.

En syster till mig har en berättelse om hur hon som barn skickades med en gräddkruka till släktingar i byn, där begravning stundade. Det här var 1930, men hon minns så väl, hur noga far inpräntade i henne att inte hälsa "god kväll" när hon kom fram utan använda den gamla hälsningen "Guds fred". Och hur alldeles naturligt 10-åringen följdes ut för att se sin släkting en sista gång.

Före avfärden till kyrkan, på begravningsdagens förmiddag, skedde utsjungningen. Den hade förberetts genom att man på gårdsplanen anordnat ett öppet rum – av gröna björkar om sommaren, av unga granar om vintern. Dit flyttades nu den döde i sin kista, som placerades på sina bockar, fortfarande öppen. Begravningsgästerna anlände efter hand och undfägnades med kaffe. Inför avfärden samlades alla runt kistan, och en psalm avsjöngs innan kistlocket skruvades på och kistan lyftes över till den flakvagn som var transportmedlet för denna färd. Häst och vagn tillhandahölls av någon god vän till familjen, som också ledde hästen under vägen. Alla begravningsgästerna gick till fots – naturligtvis med familjen närmast kistan.

Att vara bärare vid en begravning var, och är, ett hedersuppdrag av betydande dignitet. Som sådan har man att biträda vid kistans förflyttningar ända tills den nått sin slutgiltiga plats.

Efter jordfästningen återvände man till sorgehuset för en gemensam måltid. Ansvar för denna bars traditionellt av en "kokerska" – titeln är rejält missledande. Denna funktionär – det fanns några få att välja på i socknen – var visserligen en skicklig matlagerska, men därutöver hade hon andra kvaliteter. Hon var väl förfaren i skick och bruk vid livets olika högtider, hon kände bordsdukningars och serveringars alla hemligheter, visste vad artigheten fordrar av såväl värdfolk som gäster, och så vidare.

Kokerskan bådades så snart sig göra lät. Långa överläggningar mellan henne och gårdens husmor om stort och smått hade föregått den stora gemensamma måltid som avslutade begravningsdagen. Lejt folk hjälpte till med serveringen, och man åt sig igenom ett stadigt smörgåsbord, en huvudrätt med stek som centrum och en efterrätt, som gärna bestod av fruktkräm med vispgrädde. Kyr-

koherden läste till bords och försökte gärna låtsas frånvarande när helan och halvan togs. Det talades ett och annat minnesord, och innan måltiden var över hade åtminstone tre timmar förflutit. Efter maten men före kaffet drog sig en del gäster hemåt, främst då kyrkoherden. Det övriga sällskapet grupperade om sig. Till kaffet och konjaken kom småpratet och historierna igång, och för en nytillkommen gäst skulle det ha varit svårt att tro att det här var avslutningen på en begravning.

Firandet av årets och livets högtider undergår givetvis, som allt annat, snabba förändringar i nutidens nyhetshungrande värld. Säkerligen håller många av mina generationskamrater med mig om att det är en särskild glädje i att av självsyn ha fått lära känna dessa tillvarons höjdpunkter under en tid som nu är oss så fjärran – och ändå så nära.